

Ганна КАРАСЬ

ПЕРСОНАЛІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В НАУКОВОМУ ДОРОБКУ ВОЛОДИМИРА КАЧКАНА: ПРИЧИНКИ ДО СТУДІЇ

Надзвичайно суперечлива соціально-культурна та гуманітарна сьогоднішня ситуація в Україні загострює пошуки науковців виходу з неї. Як підкреслює В. Сабадуха, "проблеми, перед якими опинилася українська нація, не можуть бути розв'язані в межах традиційних ідеологій, тому що вони вичерпали свій конструктивний потенціал – потрібна нова ідеологія" [33, 24]. Як один із варіантів автор пропонує персоналізм як українську державну ідеологію [33]. Персоналізм (від лат. *persona* – особистість) – один із напрямів у європейській філософії, який визнає особистість як творчу первинну дійсність і вищу духовну цінність. При цьому варто звернути увагу на філософські дослідження у діаспорі, особливості яких полягає в тому, що майже всі представники наукового потенціалу її акцентують на розгляді передусім національних особливостей розвитку філософії взагалі й української зокрема, виходячи на аналіз національного характеру, досліджуючи вплив його на формування духовної культури народу. До таких учених, які довгий час жили і творили за межами України, належить Олександр Кульчицький (1895–1980). Постать цього українського філософа є "символом єднання української персоналістської традиції із загальноєвропейським цивілізаційним дискурсом", оскільки його філософські засади мають спорідненість із французьким персоналізмом в особі його фундатора Е. Муньє [1, 94–95]. Останній "повернув європейську філософську думку обличчям до особи як феномена культури, як свідомого суб'єкта історії, який має почуття соціальної і моральної відповідальності, гідність і право суверенного громадянина" [1, 94]. Основним джерелом філософування О. Кульчицького переважно були погляди І. Канта та Г. Сковороди, глибоке осмислення історії і культури України, де він прагнув витлу-

мачувати суть людської особи з огляду на її походження, прагнення і самоутвердження, що дає підстави кваліфікувати його погляди як український персоналізм. Історію і теорію його О. Кульчицький знав досконало, присвятивши спеціальне дослідження [28]. Отже, основну увагу у своїх працях О. Кульчицький звертає на проблеми української людини, української духовності. Добре знаючи культуру й історію України, він прагнув пояснити суть людської особи, її походження, самозвершення і призначення. Як зазначає А. Карась, пошуки філософської концепції людини привели вченого до переконання у персоналізмі як адекватному методі усвідомлення людської суті взагалі [4, 10]. Т. Гончарук підкреслює: "З персоналістського підходу випливає висновок, що сутність людини зобов'язує її здійснити "експансію" у світ, світ трансцендентний, вічний і божественний, цим самим відкриваючи перед собою своє покликання і реалізуючись через втілення вартостей духу. Проте така експансія людини повинна, з одного боку, мати певні межі, а з іншого – не бути пригніченою, як це, на думку О. Кульчицького, трапилося з українцями" [2]. Культуроморфічні чинники формування психічного життя української людини О. Кульчицький виводив із "європейського культурного кола", сфери західної духовності як "межового" між європейським Заходом та азійським Сходом. Р. Вербова справедливо підкреслює: "Прозірливим є окреслення О. Кульчицьким європейської та загальноцивілізаційної місії українства в умовах сучасної кризи західної спільноти, яка полягає в тому, що пізно ступивши на арену світової історії, воно має змогу поєднати найкращі духовні засади й тенденції західної духовності з азійською споглядальністю й настановою на внутрішню самість людини" [1, 95].

Оскільки в центрі уваги наукових

зацікавлень відомого ученого Володимира Качкана – персона як така, для аналізу його праць варто застосувати ідеї персоналізму. Хоч коло наукових інтересів дослідника широке – історія і теорія української літератури, фольклористика, історичне й літературне краєзнавство, культурологія, пресологія – саме Володимир Качкан є одним з утверджувачів в українознавстві авторського наукового напрямку – школи українського енциклопедичного персоналістознавства, "де через синтез документального, чисто біографічного, з авторським аналітико-оціночним, нерідко філософсько-публіцистичним або й художнім інтерпретуванням граней життєдіяльності, критичним вкрапленням літературно-мистецтво-мовознавців, істориків та філософів, фольклористів та етнографів у сув'язі з рукописним фрагментом, цікавим фотоілюстративним компонентом витворює своєрідний портрет-панораму" [6, 7–8]

Основними в цьому напрямі є монографічні серіали: двотомник "Українське народознавство в іменах" [14; 15], десяти томник "Хай святиться ім'я твоє. Історія української літератури і культури в персоналіях" [17–25], "Нариси історії української культури в персоналіях" [10], багатотомне видання "Віщі знаки думки, серця і руки: Антологія українського автографа" [6; 7] та "Постаті" [11; 12].

Зважаючи на те, що постаті діячів української музичної культури в науковому доробку Володимира Качкана ще не були предметом розгляду, ця обставина стало причиною до студій і метою нашої розвідки.

Постаті діячів української музичної культури у доробку Володимира Качкана можна класифікувати за напрямками їх діяльності: фольклористи, композитори, виконавці (співачи, інструменталісти), диригенти, майстри виготовлення народних інстру-

ментів, музикознавці. Особливо близькими автору є сучасники, з якими він добре знайомий особисто і творчість яких знає безпосередньо. Мабуть, жодна важлива мистецька подія в краї не відбувається без участі В. Качкана, де учений уважно вслухається у кожен звук дійства, аналізує почуте, а згодом перетоплює його у нарисах-портретах. Разом з тим слід наголосити, що саме завдяки Володимирі Качкану до наукового обігу було введено ряд призабутих постатей XIX–XX століть.

Насамперед учений привертає увагу до фольклорних студій, зокрема запису українських народних пісень, письменниками, діячами української культури, фольклористами Григорієм Ількевичем (1803–1841) [15, 21–25], Анатолієм Свидницьким (1834–1871) [20, 12–21], Михайлом Максимовичем (1804–1873) [15, 26–38], Мелітоном Бучинським (1847–1903) [15, 63–71], Михайлом Павличком (1853–1915) [20, 46–50; 10, 148–154; 15, 82–94], Миколою Сумцовим (1854–1922) [15, 85–108], Михайлом Пачовським (1861–1933) [15, 132–136], Володимиром Шухевичем (1849–1915) [14, 107–114], Осипом Маковесем (1867–1925) [15, 137–143], Борисом Грінченком (1863–1910) [14, 178–187], Володимиром Гнатюком (1871–1926) [10, 197–203]; друкує рецензію В. Гнатюка на збірку "Народних кельських, німецьких, романських пісень" Е. Порембовича [10, 204–206]. Аналізуючи творчість Івана Франка, В. Качкан привертає увагу до ролі народної пісні в поезії Каменяра, до його дослідів на полі фольклорно-етнографічної науки, на втіленні поезії Франка в музичних творах українських композиторів [19, 68–69]. Варто наголосити, що питання "Михайло Павлик і уснопоетична народна творчість" стала предметом кандидатської дисертації В. Качкана [9], спонукала до видання збірки народних пісень у записах М. Павлика [29]. Під упорядкуванням В. Качкана світ побачила також збірка народних пісень у записах Осипа Маковея [30].

Особливо виокремлюються есеї В. Качкана про творців пісень українських січових стрільців – Лева Лепкого (1888–1971) [20, 215–235; 10, 125–136; 11, 509–528], Романа Купчинського (1894–1976) [20, 258–279];

10, 351–362; 11, 489–508], у яких осмислюється культуроцентрична роль митців у творенні новотворів XX ст., уперше введено в науковий обіг маловідомі джерела, у т. ч. з діаспори.

Художньо-документальні повісті, портрети та есеї, присвячені митцям, Володимир Качкан друкує наприкінці 1980-х. Тоді в орбіту його творчого пера потрапляють співаки Анатолій Мокренко [5], Михайло Сливоцький [8], Василь Зінкевич [13, 8–14], Любов Клопотовська [13, 71–81], Оксана та Ігор Білозори [13, 94–105], фольклористка Настя Присяжнюк [8; 13, 164–190]. При кінці 2000-х років дослідник публікує літературно-документальну повість "Хлопці, як соколи..." про відомий гурт "Соколи", який у перші роки незалежності України активно сприяв духовному відродженню, гордо підносив українську стрілецьку та повстанську пісню [26].

У пантеоні величних постатей, яким В. Качкан присвятив двотомник студій, есеїв, сильветок та рефлексій, висвітлено такі особистості, як фольклорист, композитор і хореограф Василь Верховинець [11, 30–35]; диригент, Герой України Анатолій Авдієвський [12, 485–501]; діячі музичної культури Галина та Любомир Грабці [11, 36–42]; співаки Анатолій Мокренко [11, 296–335], Ніна Матвієнко [12, 608–630], Михайло Сливоцький [12, 676–681], Іван Мацялко [11, 83–102], Павло Дворський [12, 530–543], Любов Клопотовська-Ріхтер [11, 273–284], Марія Шалайкевич [11, 422–440], Михайло Кривень [12, 574–578], Богдан Кучер [12, 579–583]; композитор Ігор Білозир [12, 24–35]; бандурист Володимир Перепелюк [12, 294–306]; майстри музичних інструментів брати Мартишуки [12, 592–607]; диригент Володимир Савчук [12, 654–658]; скрипаль-віртуоз Петро Терпелюк [11, 377–384]; співачка, народна артистка України Христина Фіцалович [11, 391–396]; фольклорист, доктор мистецтвознавства Іван Хланта [11, 397–408].

У п'ятому томі десяти томної серії "Хай святиться ім'я твоє. Історія української літератури і культури в персоналіях" науковець подає портрет композитора, диригента і музично-громадського діяча Анатолія Вахнянина (1841–1893) [21, 13–29] у кон-

тексті творення української культури, у т. ч. музичної, не тільки на теренах Галичини, але й за її межами (Відень, Прага). Мова, зокрема, іде про церкву св. Варвари та діяльність студентського товариства "Січ" у Відні. У цьому томі знаходимо нарис про диригента, фольклориста, композитора і хореографа Василя Верховинця [21, 198–203].

Серію портретів митців продовжує ще одна серія, започаткована В. Качканом, – "Віщі знаки думки, серця і руки. Антологія українського автографа". Нариси в цьому унікальному виданні збагачені автографами героїв, їхніми світлинами, копіями документів, відгуками і спогадами, партитурами, що власне творить інтелектуальний автограф особистості. Привертають увагу портрети диригентів Богдана Волосянка [6, 48–60], Василя Гайдука [6, 61–67], Івана Сльоти [6, 568–587], Петра Чоловського [6, 726–736]; композиторів Івана Фіцаловича [6, 651–665], Богдана Шиптура [6, 737–747], Богдана Юрківа [7, 772–787]; співачки, народної артистки України Христини Фіцалович [6, 666–679]; піаніста Романа Савицького та його сина, музикознавця Романа Савицького-молодшого [7, 667–688]; скрипальки Галини Грабець та її сина, музичного педагога Любомира Грабця [6, 68–75]; фольклористів Миколи Дмитренка [6, 134–149], Олекси Ошуркевича [6, 367–381], Івана Хланти [6, 680–693]; співачки і фольклористки Насті Присяжнюк [7, 644–666]; музикознавця Валентини Кузик [7, 299–306]; бандуристки Віолетти Дутчак [6, 150–161]; скрипаль-віртуоза Петра Терпелюка [6, 597–606]; співаків Анатолія Мокренка [7, 389–418], Івана та Михайла Мацялків [7, 346–388], Богдана Кучера [6, 235–243], Зої Слободян [6, 553–567], Любові Клопотовської [7, 260–284], Олеся Семчука [7, 689–702], Марії Шалайкевич [7, 758–771]; акордеоніста Мирона Черепанина [6, 694–708]; керівника духових оркестрів Романа Якимця [7, 788–796].

В. Качкан розглядає постаті діячів музичної культури крізь призму персоналізму – тобто готовності її до дії під контролем духовних вартостей і самопізнання. Портрет "Маестро", який присвячений Герою України, лауреату Державної премії України

імені Т. Шевченка, визначному диригенту і композитору, керівнику ушлявленого, всесвітньовідомого Національного заслуженого академічного народного хору імені Г. Г. Верьовки Анатолію Авдієвському, передає творчі пошуки митця, проникнення його в скарбницю народнопісенної стихії, усе те, що "становить душевно-духовний капітал народної пісні" [12, 488]. Портрет відомого співака, лауреата Шевченківської премії Анатолія Мокренка під промовистою назвою "Орфей із тернівських садів" пройнятий його повагою до свого родоводу та його історії, любов'ю до рідного краю, народної творчості: "Народні пісня – моя мистецька мати" [11, 316], вдячністю до педагогів, прагненням пізнання і самовдосконалення. Сильветка "Співанками мене мати виколисала" про заслуженого діяча мистецтв України, співака Михайла Сливоцького передає пістет митця до пісні, адже з дитинства серцем відчував, що найніжніші, найулюбленіші слова, найтонші порухи людської душі – у пісні [12, 678]. Постаць відомого скрипаля, народного артиста України Петра Терпелюка розкривається крізь призму глибокої закоріненості у народну музичну творчість, яка була невичерпним джерелом натхнення для митця. Домінантою творчого життя народної артистки України Христини Фіцалович стала сцена, де її приваблював історичний матеріал, "ролі, що давали реальну можливість розкрити духовність історичних постатей, їх оптимізм, віру у велику правду народу" [11, 393]. Обдаровання актриси яскраво розкрилося в "музичних" ролях. У мистецтві Х. Фіцалович завжди прагнула "до першоджерельної чистоти" [11, 395]. У нарисі про доктора мистецтвознавства Івана Хланту, творче життя якого сповнене любові до рідної пісні, музики та української культури, В. Качкан виокремлює заслуги вченого у записуванні, вивченні та публікації духовних пісень, підкреслює, що "сама доля обрала І. Хланту для високого покликання – бути спадкоємцем і провідником ідей духовних цінностей нашого народу, збирати їх, публікувати й ділитися зі своїми співвітчизниками усвідомленням значущості й славетності вікових національних спадків" [11, 402]. У діяль-

ності гурту "Ватра" його керівник, композитор Ігор Білозір сповідував один напрям – "до глибинних народних джерел, до високого змісту, до чистої, як сльоза, правди пережитого народом" [12, 29]. Народний артист України, співак і композитор Павло Дворський (нарис "Боянова пісня") так висловлює своє творче кредо: "Відчуваю потребу, хочу у нових своїх піснях побільше торкати живі проблеми, аби людина філософськи замислювалася, ставала добрішою, щоби у неї піднімався емоційний стан, щоб задумувалася частіше над тим, хто вона, звідки, що чинить і що могла б і мала б робити" [12, 583]. Діяльність народного артиста України Івана Мацялка та гурту "Соколи" інтерпретована В. Качканом крізь призму Божої благодаті для України: "І тепер, коли Божа веселка пов'язала їх оцим українським духовно-патріотичним перевеслом, то і йдуть у супрязі на муки творчих пошуків, на мости мистецьких відкриттів" [11, 85]. Високе небо галицької пісні вчений представляє по-статтю співачки-фольклористки Любові Клопотовської-Ріхтер. Характеризуючи видану збірку галицьких народних пісень з репертуару і в записах Л. Клопотовської, В. Качкан констатує, що мрія фольклориста і виконавиці збулися: "У великому снопі української духовної культури в'яжуться перевеслом її ваговиті стебла, у волотті яких – тугозерна українська пісня" [11, 284]. Заслуженого журналіста України, автора-виконавця Богдана Кучера, чие слово і пісня повсякчас линуть в авторських радіопрограмах обласного радіо, у концертах і фестивалях, болить доля України, її культури. Його роздуми суголосні теорії персоналізму: "Ідея. Національна ідея. Вона животворить. Це дух. Без неї не було б України. Ні вчора, ні сьогодні, ні завтра не було б. Вервиця покоління. Ось вона ідея... Особа – це вицвіт історії. Немає вищої мети, як вироблення особи. Особа несе в собі живий дух – відбиток Духу" [12, 581].

Аналіз використаної Володимиром Качканом літератури та джерел при написанні нарисів засвідчує їх обшири. Це не тільки українські видання, але й діаспорні та особливо цінні архівні матеріали. Вони стверджують глибоку обізнаність науковця

з музикознавчими працями українських та діаспорних авторів. Широкий їх перелік у більшості нарисів слугує базою для подальших поглиблених студій з означеного напрямку.

Велику увагу приділяє науковець епістолярію видатних діячів української культури, особливо Богдана Лепкого, який виданий окремим виданням [3] та частково у вибраному [22; 23]. Збагачують історію української музичної культури листи до Б. Лепкого композиторів Миколи Лисенка, Станіслава Людкевича, Василя Барвінського, Анатолія Вахнянина, Бориса Кудрика; поета Романа Купчинського; співаків Соломії Крушельницької, Модеста Менцинського [22, 87–88, 131, 136–138, 144; 23, 55, 172, 174–175]. Серед антології одного листа знаходимо листи співака Михайло Голинського з Канади [23, 88]; композиторів Миколи Лисенка [23, 184–185], Віктора Матюка [24, 14–15], Дениса Січинського [24, 68–70], Пилипа Козицького [23, 157], Кирила Стеценка [24, 80]; музикознавця Філарета Колесси [23, 158–159]; бандуриста і композитора Гната Хоткевича [24, 106], Остапа Лисенка [23, 185]; фольклориста Григорія Нудьги [24, 26–27]. Слід зазначити, що ці листи, уперше опубліковані у збірках В. Качкана, є важливим джерелом для подальшого поглибленого дослідження української музичної культури ХХ століття.

Цікаво, що В. Качкан використовує у назвах студій музичні терміни, хоч вони не пов'язані із музичною тематикою. Наприклад: "Чотири ноти – у вінець пам'яті Богдана Лепкого" [19, 84], "Це партитура надчутливої душі" [6, 29]. Особистий архів ученого у фондах відділу рукописів Львівської національної бібліотеки імені Василя Стефаника НАН України засвідчує, що в ньому зберігаються не тільки рукописи В. Качкана, але й листування його з діячами музичної культури, рукописи фольклористки Н. Присяжнюк, які важливі для майбутніх наукових досліджень з різних ділянок української культури, у т. ч. музичної [31].

Підсумовуючи, зазначимо, що здійснений огляд висвітлення постатей української музичної культури в науковому доробку Володимира Качкана є тільки причинком до подальших студій, які чекають свого дослідника.

Поza сумнівом, що різновекторність майбутніх музикознавчих та культурологічних студій (історія української музичної культури, музичне краєзнавство, музична фольклористика, епостологія та ін.), збагачених працями В. Качкана, фундаменталізуватимуть українську науку.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Вербова Р.* Маніфест персоналізму Емануеля Муньє та відродження української персоналістської традиції / Р. Вербова // Вісник Львівського ун-ту : Філософські науки. – Львів, 2008. – Вип. 11. – С. 90–98.
2. *Гончарук Т. В.* Проблеми людини та української духовності у філософії О. Кульчицького / Т. Гончарук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/7462/97/>
3. Журавлі повертаються... : 3 епістолярної спадщини Богдана Лепкого / [упор., авт. передм., прим. і коментарі В. Качкан]. – Львів, 2001. – 920 с.
4. *Карась А.* Філософія Олександра Кульчицького / Анатолій Карась // Кульчицький О. Основи філософії і філософічних наук. – Серія : Підручники. – Ч. 42. – Мюнхен – Львів : УВУ, 1995. – С. 9–22.
5. *Качкан В.* Анатолій Мокренко : лірична розповідь про співака / Володимир Качкан. – К. : Музична Україна, 1988. – 80 с.
6. *Качкан В.* Віщі знаки думки, серця і руки: Антологія українського автографа. – Т. 1 / Володимир Качкан. – Львів – Івано-Франківськ – Коломия : Вік, 2010. – 768 с.; іл.
7. *Качкан В.* Віщі знаки думки, серця і руки: Антологія українського автографа. – Т. 2 / Володимир Качкан. – Львів – Івано-Франківськ – Коломия : Вік, 2012. – 800 с.; іл.
8. *Качкан В.* Гори і доли : худ.-документ. оповіді / Володимир Качкан. – Ужгород : Карпати, 1983. – 34 с.
9. *Качкан В.* Михайло Павлик і уснопоетична народна творчість : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Володимир Атаназійович Качкан ; АН УРСР, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К., 1974. – 21 с.
10. *Качкан В.* Нариси історії української культури в персоналіях (XIX–XX ст.) : навч. посібник-хрестоматія / [за ред. д-ра іст. наук, проф. М. М. Романюка] / Володимир Качкан. – Коломия : Вік, 2005. – 416 с.
11. *Качкан В.* Постагі: Студії. Есії. Сильветки. Рефлексії : [у 2 т.] / Володимир Качкан. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2012. – Т. 1 / [за заг. ред. М. Романюка]. – 572 с.
12. *Качкан В.* Постагі: Студії. Есії. Сильветки. Рефлексії : [у 2 т.] / Володимир Качкан. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. – Т. 2 / [за заг. ред. М. Романюка]. – 736 с.
13. *Качкан В.* Світло високого дня : портрети, есе, художньо-документальні повісті / Володимир Качкан. – Ужгород : Карпати, 1989. – 232 с.
14. *Качкан В.* Українське народознавство в іменах : [у 2 ч.] / Володимир Качкан. – К. : Либідь, 1994. – Ч. 1. – 336 с.
15. *Качкан В.* Українське народознавство в іменах : [у 2 ч.] / Володимир Качкан. – К. : Либідь, 1995. – Ч. 2. – 288 с.; іл.
16. *Качкан В.* Українська журналістика в іменах : Історичний досвід, майстерність : [у 2 ч.] / Володимир Качкан. – К. : Варта, 1995. – Ч. 1. – 40 с.; Ч. 2. – 53 с.; іл.
17. *Качкан В.* Хай святиться ім'я твоє : Галицькі просвітницькі діячі, письменники, вчені – вихідці із священницьких родин / Володимир Качкан. – Чернівці : Прут, 1994. – 196 с.; іл.
18. *Качкан В.* Хай святиться ім'я твоє : Студії з історії української літератури XIX–XX ст. – Коломия : Вік, 1996. – Кн. 2. – 307 с.; іл.
19. *Качкан В.* Хай святиться ім'я твоє : Українознавство та пресологія (XIX – перша половина XX ст.) / [наук. ред. М. Романюк] / Володимир Качкан. – Кн. 3. – Львів: Фенікс, 1998. – 368 с.
20. *Качкан В. А.* Хай святиться ім'я твоє : Історія української літератури і культури в персоналіях (XIX – перша половина XX ст.). – Кн. 4 / Володимир Качкан. – Івано-Франківськ : Сіверсія, 2000. – 368 с.
21. *Качкан В. А.* Хай святиться ім'я твоє : Історія української літератури і культури в персоналіях (XIX–XX ст.). – Кн. 5 / Володимир Качкан. – Львів, 2002. – 472 с.; іл.
22. *Качкан В. А.* Хай святиться ім'я твоє : Історія української літератури і культури в персоналіях (XIX–XX ст.) / Володимир Качкан. – Кн. 6–7. – Івано-Франківськ – Львів, 2004. – 720 с.; іл.
23. *Качкан В.* Хай святиться ім'я твоє. Історія української літератури і культури в персоналіях (XVIII–XXI ст.). Антологія одного листа. – Т. 8 / В. Качкан. – Львів – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2006. – 538 с.
24. *Качкан В.* Хай святиться ім'я твоє. Історія української літератури і культури в персоналіях (XVIII–XXI ст.). Антологія одного листа. – Т. 9 / В. Качкан. – Львів – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2006. – 510 с.
25. *Качкан В.* Хай святиться ім'я твоє. Історія української літератури і культури в персоналіях (XIX–XXI ст.). – Т. 10 / Володимир Качкан. – Львів – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2007. – 624 с.
26. *Качкан В.* "Хлопці, як соколи..." : літ.-документ. повість / Володимир Качкан. – Дрогобич : Коло, 2008. – 160 с.
27. *Кульчицький О.* Основи філософії і філософічних наук : [матеріали упоряд. і здійснив наук. ред. Анатолій Карась] / Олександр Кульчицький. – Мюнхен – Львів : УВУ, 1995. – 164 с.
28. *Кульчицький О.* Український персоналізм: Філософська і етно-психологічна синтеза / Олександр Кульчицький. – Мюнхен – Париж : УВУ, 1985. – 191 с. – (Монографії; ч. 42).
29. Народні пісні в записах Михайла Павлика / [упоряд. і прим. В. Качкана]. – К. : Музична Україна, 1974. – 319 с.
30. Народні пісні в записах Осипа Маковоя / [упоряд., вступ. ст. і прим. В. Качкана]. – К. : Музична Україна, 1981. – 103 с.
31. Особисті архівні фонди відділу рукописів : анований покажчик. – Вид. 2-е випр. і доп. – Львів : ЛНБ ім. В. Стефаника, 1995. – С. 92–93.
32. *Сабадуха В. О.* Ідеї персоналізму в українській філософській та соціально-політичній думці / Володимир Сабадуха [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [Vnuu_f_2013_2_16-1](http://vnuu_f_2013_2_16-1)
33. *Сабадуха В.* Персоналізм як українська державна ідеологія / Володимир Сабадуха // Психологія і суспільство. – 2013. – № 1 (51). – С. 21–30.